

Onderwerp Informeren m.b.t. bestedingsprogramma's monumenten
en archeologie 2016

Steller C.J. van Haaften

De leden van de raad van de gemeente Groningen
te
GRONINGEN

Telefoon (050) 8228	Bijlage(n) 3	Ons kenmerk 5637798
Datum 28-04-2016	Uw brief van -	Uw kenmerk -

Geachte heer, mevrouw,

Deze brief gaat over de voorgenomen besteding van de door u gereserveerde middelen voor erfgoed. Omdat erfgoed in toenemende mate meer is dan de optelsom van monumentenzorg en archeologie hebben we ervoor gekozen de beide programma's in één brief aan u voor te leggen. Vooruitlopend op de nieuwe erfgoednota brengen we de toenemende breedte van het werkveld graag onder uw aandacht. Ook willen we u laten zien dat het erfgoedwerk veel meer is dan het realiseren van beide in de bijlagen opgenomen uitvoeringsprogramma's.

Speelde monumentenzorg en archeologie 25 jaar geleden eigenlijk alleen in de binnenstad, inmiddels is het werkveld zowel onder als boven het maaiveld gemeentebreed geworden. Sinds die tijd zijn er naast de traditionele 'oude' monumenten, gebouwen en panden in de binnenstad daterend van vóór 1850, jonge monumenten uit de periode 1850-1940 aangewezen en hebben we in Groningen ook 75 naoorlogse monumenten, waarvan er 4 op de rijkslijst staan. Het totaal aantal monumenten is in die 25 jaar ruim verviervoudigd tot meer dan 1400. De afgelopen 15 jaar was de herbestemming van meer dan 50 hun (oorspronkelijke) functie verliezende cultuurhistorisch waardevolle gebouwen een belangrijk onderwerp.

In toenemende mate gaat het bovendien niet meer alleen om aandacht voor de instandhouding van het individuele monument, maar is de context van het gebouw erbij gekomen. In eerste instantie door de aanwijzing van zogenaamde Beschermd Stadsgezichten, naast de binnenstad ook 8 (delen van) vooroorlogse wijken. En sinds 2012 moet het belang van cultuurhistorie in alle bestemmingsplannen worden gewogen.

Daarbij gaat het dus niet meer alleen om de beschermde monumenten, maar juist ook om alle onbeschermde cultuurhistorische waarden.

Naast gebouwen en archeologische vindplaatsen, zijn dat ook ruimtelijke structuren, zoals perceleringen en bouwhistorische waarden, en weg-, water en landschappelijke structuren zoals verlande Hunzelopen en verkavelingspatronen.

Dergelijke waarden proberen we zo goed mogelijk in te passen bij projecten en ontwikkelingen. Daarbij streven wij er bovendien naar de archeologische en cultuurhistorische waarden in een zo vroeg mogelijk stadium in de afwegingen te betrekken. Dit heeft grote voordelen. Niet alleen kunnen de waarden hierdoor in de meeste gevallen beter behouden blijven, ze kunnen hierdoor ook beter zichtbaar en beleefbaar worden gemaakt.

Een mooi voorbeeld hiervan is het 'inpassen' van de aangetroffen veenterp bij het fietspad Hegepad, tussen Groningen en Hoogkerk. Het recht door het landschap aangelegde fietspad slingert nu in een opvallende bocht om de veenterp heen. Samen met de buurtcommissie is gezorgd voor een kunstwerk en een informatiebord ter plaatse. Door de 'inpassing' van de archeologische waarden in het plan kon een kostbare opgraving worden voorkomen, heeft het fietspad een verbijzondering gekregen en de 'onzichtbare' plek identiteit. Hiermee samenhangende kosten vindt u niet terug in de bestedingsprogramma's omdat we die kosten zien als integraal onderdeel van de projectkosten.

Een ander voorbeeld is het bestemmingsplan Zernike Bedrijventerrein, waar nu aan wordt gewerkt. Hier is sprake van een stapeling van belangrijke archeologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Die moeten in onderlinge samenhang gewogen worden en een goede plaats in de ruimtelijke ordening krijgen. Ook hier wordt weer gestreefd naar een win-win situatie. Enerzijds proberen we de bouwkvavels vrij van archeologische waarden op te leveren, anderzijds streven we naar maximale inbreng van de cultuurhistorische waarden in de randgebieden (Paddepoelsterweg, omgeving Kernfysisch Versneller Instituut en het Jaagpad op de Reitdiepdijk), opdat de kwaliteit van het gebied meer wordt dan die van een bedrijventerrein alleen en het netwerk van fietspaden eromheen aantrekkelijk wordt, door de week en ook in het weekend. Deze aanpak is vergelijkbaar met de landschappelijk en cultuurhistorisch waardevolle Hunzezone door het bedrijventerrein Eemspoort.

Dat erfgoed ook de naoorlogse periode kan betreffen is duidelijk geworden in de Wijert-noord. Nadat deze wijk bij onze eigen inventarisatie van naoorlogse wijken in 2004 als heel bijzonder boven kwam drijven, heeft het rijk de wijk ook aangewezen als één van de 30 gebieden (één van de 12 naoorlogse wijken) van nationaal belang. Dit behelst geen bescherming in de traditionele zin, maar wel de opdracht om de waardevolle cultuurhistorische karakteristiek bij de verdere ontwikkeling van de wijk herkenbaar te houden. In dat kader wordt nu in een gezamenlijk project onderzoek gedaan hoe we dat het beste kunnen doen.

Watertoren-noord, met zijn markante lantaarn niet weg te denken uit de Groningse skyline, hebben we een door iedereen te gebruiken nieuwe functie gegeven. Als vergelijkbaar lastig project onderzoeken we nu samen met het Groninger Monumentenfonds of we twee markante oude gemeentelijke havenkranen een tweede leven kunnen geven door ze te revitaliseren tot bed&breakfast. We willen hiermee maar aangeven wat we onder erfgoed gemeentebreed verstaan.

Voorgaande voorbeelden laten zien dat erfgoed in toenemende mate een onderdeel van de leefomgeving van alle Stadgers wordt. Iedereen heeft in zijn woonomgeving eigen dierbare, herkenbare, historische plekken of gebouwen die karakter en identiteit aan die omgeving geven. Erfgoed is geen luxe, ook niet in financieel krappe tijden. We vinden het belangrijk dat iedereen ook kennis kan nemen van de geschiedenis van en de verhalen achter die plekken en gebouwen. Dat doen we enerzijds door ontsluiting van alle ons bekende informatie over erfgoed via de Cultuurhistorische WaardenKaart (CWK) op internet www.groningen.nl/monumenten en anderzijds onderzoeken we de mogelijkheden om de Stadsmonumentenborden dmv een QR-code in meerdere talen toegankelijk te maken en te koppelen aan de 'Verhalen van Groningen'. Omdat het in 1991 door de Vrienden van de Stad geïnitieerde project Stadsmonumenten jubileert, willen we dit jaar het 100e bord onthullen. En dan is er natuurlijk ook nog het plan om de stadsgeschiedenis meer zichtbaar te maken in het Noordelijk Scheepvaart Museum.

Naast de hiervoor aangestipte verbreding van het monumenten- en archeologiewerk tot erfgoedwerk, blijft het traditionele instandhouden van monumenten en onderzoek en documentatie van archeologische sporen natuurlijk gewoon doorgaan. Als inpassing van archeologische waarden geen optie is, bijvoorbeeld bij de aanleg van rioleringen, blijft een opgraving noodzakelijk.

De resultaten van een en ander worden publiek gemaakt in ons jaarboek *Hervonden Stad*, op de Cultuurhistorische WaardenKaart en tegenwoordig ook op de twitteraccounts *Archeologie050* en *Erfgoed050*.

In bijlage 1 treft u het volledige programma monumenten aan, in bijlage 2 het overzicht van de uitgaven zoals ze in het monumentenprogramma 2015 uiteindelijk zijn gerealiseerd. In bijlage 3 vindt u de voorgenomen besteding van het budget archeologie 2016.

De uitgangspunten van het gemeentelijke monumentenbeleid zijn vastgelegd in de nota "Van ethiek naar strategie" (1995) en aanvullende nota's als het Gemeentelijke Kanjerplan (1996), de nota "Toen voor straks" (2000), de Herijking Monumenten-subsidiebeleid (2002), alsmede aanvullingen hierop in de jaarlijkse bestedingsprogramma's; voor de archeologie de nota "Archeologie op Groninger wijze" (2011).

Voor de periode 2015-2018 heeft u jaarlijks € 350.000 voor erfgoed beschikbaar gesteld, onderverdeeld in € 200.000 voor monumenten, € 100.000 (+ € 20.000 van het rijk) voor archeologie en € 50.000 voor de verder uitbouw van het Groninger Monumentenfonds (GMF).

Wij zijn blij dat we ondanks het stopzetten van het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) door de rijksoverheid, toch een budget voor erfgoed hebben kunnen behouden.

Vanwege de toename van werk aan wettelijke taken en de uitbreiding daarvan, hebben wij vorig jaar anderzijds besloten hiervoor structureel € 300.000 per jaar extra beschikbaar te stellen.

De kaders voor subsidieverlening liggen vast in de subsidieverordening, de criteria in de Nadere regels subsidies gemeente Groningen. De feitelijke invulling van het bestedingsprogramma's voor monumenten betreft zoals ieder jaar een mix van diverse aspecten van de monumentenzorg. Het programma is zoals gebruikelijk overtekend. In de loop van het jaar zal blijken welke onderdelen van het bestedingsprogramma gerealiseerd zullen worden. Bij de realisatie van het programma gaan de opgenomen 'harde' verplichtingen (o.a. beschikkingen aan derden) voor op de overige projecten. De invulling van het bestedingsprogramma voor de archeologie ligt meer vast als gevolg van de vaste lasten voor het depot en de vergoeding voor op te stellen programma's van eisen voor gravend onderzoek.

Tot slot noemen we u graag dat we gestart zijn met de werkzaamheden voor de nieuwe erfgoednota. Wij streven ernaar de nieuwe nota voorjaar 2017 ter besluitvorming aan u voor te leggen.

Wij verwachten u met het voorgaande voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Groningen,

de burgemeester,
Peter den Oudsten

de secretaris,
Peter Teesink

BIJLAGE bij brief aan de raad: Bestedingsprogramma archeologie 2016

1. Archeologisch depot

De gemeente beschikt over een Gemeentelijke Bewaarplaats voor Bodemvondsten. Die bevindt zich in de voormalige bewaarschool, Westerbinnensingel 48. Dat pand wordt daarvoor gehuurd samen met de Stichting Monumente & Materiaal (M&M). In het gebouw is naast het gemeentelijk archeologisch depot de collectie historische bouwmaterialen van M&M ondergebracht, alsmede werkruimte voor vrijwilligers van de Stichting, die helpen bij de uitwerking van oude opgravingen. Daarnaast wordt in het interprovinciale Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis (NAD) ruimte gehuurd om niet-exposabel, maar wettelijk wel te bewaren vondstmateriaal goed geconditioneerd op te slaan. Met de inwerkingtreding van de Erfgoedwet per 1 juli worden er nieuwe eisen gesteld aan aan de opslagruimte voor archeologisch vondstmateriaal. Het is de vraag of ons depot hieraan kan voldoen. In de nieuwe erfgoednota komen we hierop terug.

Vaste lasten archeologisch depot	45.000
Onkostenvergoeding vrijwilligers	2.500
Bijdrage aan lederz voor inhuur twee archeologische medewerkers	4.000
Kosten voor conservering en vondsten	10.000
Huur Depotruimte Nuis	6.000
Totaal	67.500

2. Onderzoek en waarnemingen

De bescherming van archeologische waarden is sinds wetgeving in 2007 in principe goed geregeld. Naast beschermde archeologische monumenten is het overgrote deel van de archeologische waarden beschermd in het bestemmingsplan. Dat verplicht de aanvrager van een omgevingsvergunning om bij bodemverstoring archeologisch onderzoek te laten doen. Afhankelijk van de verwachting kan dat booronderzoek, proefsleuven of een complete opgraving zijn, of een combinatie hiervan. De kosten van e.e.a. komen voor rekening van de 'verstoorder'. Het komt echter ook voor, bij toevalsvondsten bijvoorbeeld, dat de kosten niet bij de aanvrager neergelegd kunnen worden. Omdat er belangrijke archeologische kennis verloren dreigt te gaan als er geen documentatie plaatsvindt, dragen we die kosten als gemeente zelf.

Boringen Prins Clausplein	€ 450	valt net buiten vrijstellingsgrens
Onderzoek Paddepoelsterweg	€ 1.950	valt net buiten vrijstellingsgrens
Lutkenieuwstraat, uitwerking	€ 4.900	tegemoetkoming aanvrager
Herewegviaduct	€ 2.020	valt net buiten vrijstellingsgrens
Overige in 2016	€ 4.500	stelpost voor toevalsvondsten
Totaal	€ 13.820	

3. Excessieve kosten voor archeologisch onderzoek

Excessieve kosten zijn kosten die voor rekening van de 'verstoorder' komen als de kosten voor archeologisch onderzoek hoger zijn dan 7% van de vastgestelde bouwsom. Daarboven draagt de gemeente de helft van de kosten bij tot maximaal 25.000 euro per plan. De achterliggende bedoeling van de wetgever is dat een initiatiefnemer zo goed mogelijk rekening houdt met de archeologische waarden in de bodem, waardoor de kosten voor archeologie zo laag mogelijk blijven.

Desalnietemin wordt er 2 tot 4 keer per jaar gebruik gemaakt van de regeling. Tot nu toen kon dat uit het archeologiebudget worden betaald, maar sinds de bezuinigingen op het archeologie budget van 300.000 naar 100.000 euro is dit niet meer mogelijk en hebben wij besloten deze (verplichte) vergoeding uit de algemene middelen te dekken.

4. Gemeentelijke bijdrage aan programma's van eisen

In de nota 'Archeologie op Groninger wijze' (2011) is opgenomen dat wij – om de initiatiefnemer van een bouwaanvraag gedeeltelijk te ontlasten - de kosten voor het maken van de verplichte programma's van eisen voor een opgraving vergoeden. Dit speelt gemiddeld 10 maal per jaar. Ondanks het aantrekken van de markt en daarmee vermoedelijk vaker voorkomen van het verplicht uitvoeren van archeologisch onderzoek is er binnen het budget geen ruimte om meer dan 10 programma's van eisen te vergoeden. Bij de concretisering van het programma in de loop van het jaar proberen we dit binnen het totale budget op te lossen.

10 x 1.500 per PVE	€ 15.000

5. CWK/Archeologische Kaart

Eén van de lagen van de Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK) betreft de wettelijke verplichte archeologische beleidskaart. Hierop wordt niet alleen juridisch-beleidsmatig bijgehouden welke terreinen welke bescherming hebben, maar wordt sinds 2015 ook aangegeven welke archeologische onderzoeken waar hebben plaatsgevonden. De archeologische beleidskaart moet actueel worden gemaakt en gehouden. Om aan de verplichtingen mbt de nieuwe Omgevingswet te kunnen voldoen, moet de kaart worden aangevuld met informatie van oudere onderzoeken.

Actualiseren archeologische kaart	€ 10.000

6. PR-activiteiten

Om de informatie en kennis die voortkomt uit het archeologisch onderzoek publiek te maken, publiceren we hierover al 20 jaar in Hervonden Stad, jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie in de gemeente Groningen. Vanwege dit jubileum organiseren we een tentoonstelling in het Scheepvaartmuseum met een overzicht van 20 jaar Hervonden Stad.

Tentoonstelling 20 jaar Hervonden Stad	€ 10.000

Totaal overzicht posten bestedingsprogramma archeologie

Archeologisch Depot	€ 67.500
Onderzoek en waarnemingen	€ 13.820
Excessieve kosten voor archeologisch onderzoek	pm
Excessieve kosten programma's van eisen	€ 15.000
CWK/Archeologische beleidskaart	€ 10.000
PR –activiteiten (tentoonstelling 20 jaar Hervonden Stad)	€ 10.000
Totaal	€ 121.320

NB. Het beschikbare budget bedraagt 120.000 euro. Wij gaan verplichtingen aan voor zover het budget het toelaat.

Monumentenbudgetten financieel

Peildatum: 2-2-2016

Restant aangegane verplichtingen per 31/12

M1470	Voorlopige beschikking subsidieverlening P. Wayerstraat 23-25 (14.4210514 / C. Versloot / 03-03-2014)		6.295,00
M1493	Voorlopige beschikking subsidieverlening Wilhelminamolen (14.4331334 / C. Versloot / 28-04-2014)		7.500,00
M1470	Voorlopige beschikking subsidieverlening Radesingel 20 (4419499 / M. Verkerk / 22-05-2014)		2.795,00
M1570	Voorlopige beschikking subsidieverlening Martiniekerkhof 10 (5405826 / M. Verkerk / 30-11-2015)		2.060,00
M1570	Voorlopige beschikking subsidieverlening Heresingel 14 (5435411 / M. Verkerk / 15-12-2015)		5.000,00
			23.650,00

Uitgaven 2015

		Productnummer	Geraamde kst.	Realisatie kst. +/- opbr.	Verplichtingen	Restant
M15a	Bijdrage kerken in aanvulling op Brim	612943	50.000,00	68.112,00		-18.112,00
M15b	Bijdrage aan 5 molens in aanvulling op rijksregeling Brim	612943	12.500,00	12.500,00		0,00
M15c	Guyotplein, Guyot monument (RM)	612943	PM			0,00
M15d	De Wijert-Noord (door het rijk aangewezen wederopbouwwijk)	612943	PM			0,00
M15e	Stelpost voor aanschrijvingen	612943	PM			0,00
M15f	Beter Verbeteren Algemeen	612943	50.000,00	-10.846,84	23.650,00	37.196,84
M15g	Kosten onderzoek naar kleurige afwerking 5 monumenten	612943	10.000,00			10.000,00
M15h	Uitvoering onderhoudsleningen uit Stimuleringsfonds wonen & monumenten	612943	25.000,00	7.713,43		17.286,57
M15i	Organisatiekosten 28e Open Monumenten Dag (uitbesteed aan Gras)	612943	25.000,00	17.010,62		7.989,38
M15j	Bijdrage Hervonden Stad (i.s.m. M&M; 20e jaarboek)	612943	15.000,00	16.788,48		-1.788,48
M15k	Stadsmonumentenborden, 2 stuks	612943	2.000,00	500,00		1.500,00
M15l	Promotioneel, onvoorzien	612943	3.000,00	5.375,00		-2.375,00
M15m	Jaarlijkse bijdragen aan stichtingen en instellingen	612943	2.500,00	2.474,00		26,00
M15n	Kosten digitalisering en ontsluiting erfgoed informatie (CWK)	612943	PM	83.797,00	124.922,00	-208.719,00
M15o	Kosten Bouwhistorisch onderzoek	612943	35.000,00	32.291,30		2.708,70
M15p	Onvoorzien algemeen	612943	20.000,00	7.750,67		12.249,33
Totaal			250.000,00	243.465,66	148.572,00	-142.037,66

Budget Intensiveringsmiddelen Wonen	€	200.000,00	0,00
Restant BUDGET MONUMENTEN 2014 ISV-III BDU	€	134.000,00	
TOTAAL BESCHIKBAAR BUDGET 2015	€	334.000,00	

Totaal uitgaven monumenten 2015	€	243.465,66

Nog beschikbaar	€	90.534,34

BIJLAGE 1: Bestedingsprogramma budget monumenten 2016

1. Inleiding

Voor u ligt het bestedingsprogramma voor het budget monumenten 2016. Het programma is gebaseerd op beleid zoals dat door de raad is vastgesteld in de monumentennota 'Van ethiek naar strategie' uit 1995, de nota 'Toen voor straks' uit 2000, de in 2002 vastgestelde nota Herijking Monumentensubsidiebeleid, alsmede kleinere aanpassingen zoals die in de jaarlijks door u vastgestelde bestedingsprogramma's zijn gemaakt.

Op grond hiervan kunnen de gemeentelijke middelen voor monumenten onder meer worden ingezet voor instandhouding en herstel van onrendabele monumenten, kan een bijdrage worden verleend aan bijzondere gevallen en voor het 'beter verbeteren' van gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden (gericht op het behoud van historisch waardevolle onderdelen) en kan ook cultuurhistorisch onderzoek en promotionele activiteiten hieruit worden gesubsidieerd. De subsidieverordening geeft in principe de grenzen aan waarbinnen subsidieverlening kan plaatsvinden.

Bijlage 2 geeft het overzicht van de definitieve besteding van het monumentenbudget 2015.

2. Beschikbaar budget voor monumenten in 2016

U heeft besloten uit het budget Intensiveringsmiddelen Wonen voor deze collegeperiode (2015 t/m 2018) jaarlijks € 350.000 beschikbaar te stellen voor Erfgoed, onder te verdelen in € 100.000 voor archeologie, € 200.000 voor monumenten (erfgoed boven het maaiveld) en € 50.000 voor de verdere ontwikkeling van het Groninger Monumenten Fonds (GMF).

In dit stuk informeren wij u over ons bestedingsprogramma monumenten (€ 200.000) en over de voor het Groninger Monumenten Fonds gereserveerde € 50.000.

Het jaarprogramma archeologie wordt u parallel aan dit voorstel separaat voorgelegd.

3. Gevolgen van de bezuiniging op monumentenbudget

De beëindiging van het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) door de rijksoverheid kon niet zonder gevolgen blijven. Desondanks is het ons gelukt budget voor erfgoed overeind te houden, omdat we dit belangrijk vinden.

In lijn met het collegeprogramma (H.10 Verrijken) hebben we de focus daarbij gericht op de instandhouding van de cultuurhistorische waarden in Stad (identiteit, leef-, werk- en vestigingsklimaat), de publiekscant van het monumentenwerk (draagvlak, participatie en informatieverstrekking) en de beleidsonderdelen waarvan betrokken eigenaren en initiatiefnemers direct plezier hebben (ondersteuning bij instandhouding monumenten).

4. Bestedingsprogramma: criteria voor financiële ondersteuning en werkwijze

In de Nadere Regels Subsidies Gemeente Groningen, Hoofdstuk 8 Paragraaf 8.7 Beter verbeteren en Paragraaf 8.10 Revolverend fonds Monumenten zijn de kaders voor het kunnen

verstrekken van financiële ondersteuning aangegeven. De hoogte van de te verlenen subsidie wordt bepaald aan de hand van de 'Leidraad bepaling subsidiabele kosten' van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. In die gevallen waarin voorgesteld wordt subsidie te verlenen zijn de in het bestedingsvoorstel genoemde bedragen richtbedragen, soms maximumbedragen op basis van de subsidie verordening.

Na vaststelling van het bestedingsvoorstel, moeten aanvragers in de loop van het jaar hun plannen concretiseren, zodat vóór het eind van het kalenderjaar de subsidiabele kosten kunnen worden vastgesteld en een subsidiebeschikking kan worden verleend. Projecten die in het bestedingsprogramma zijn opgenomen, worden op volgorde van indiening van uitgewerkte plannen gehonoreerd. Indien het beschikbare budget ontoereikend is, schuiven de laatst geconcretiseerde plannen door naar het volgend jaar.

Subsidiabel zijn kosten die gemaakt worden voor instandhouding van het monument: cascoherstel en herstel van historisch waardevolle onderdelen. Na voltooiing van de werkzaamheden wordt pas tot uitbetaling overgegaan na verantwoording van de uitgaven door middel van rekeningen en betaalbewijzen.

5. Invulling bestedingsvoorstel 2016

Zoals gebruikelijk is het voorstel in een aantal categorieën onderverdeeld. In het navolgende overzicht worden per categorie de subsidiepercentages, de projecten, de subsidie/financiering bedragen en zo nodig een toelichting gegeven.

(RM = rijksmonument; GM = gemeentelijk monument; BBP = beeldbepalend pand)

5.1 Kerken (alle RM)

Bijdrage van 25% in de subsidiabele kosten in aanvulling op een verkregen 50% subsidie beschikking Brim van het rijk. Het betreft een bijdrage in het onderhoud van deze (grote) onrendabele monumenten omdat wij ons mede verantwoordelijk voelen voor de instandhouding van deze voor de stad zo karakteristieke gebouwen. De te volgen rijksbeschikkingen betreffen dit jaar (voor zover reeds ontvangen) de navolgende kerkgebouwen (met daarachter de gemeentelijke bijdrage):

▪ Martinikerk	€ 5.739
▪ Der Aa-kerk, nog geen rijksbeschikking ontvangen	pm
▪ Nieuwe Kerk + toren	€ 23.223
▪ Kerk Middelbert	€ 5.039
▪ Oosterkerk, S.S. Rosensteinlaan 22	€ 4.934
▪ Hervormde kerk in Leegkerk	€ 3.047
▪ Lutherse kerk, Haddingestraat	€ 2.068
▪ Hoogkerk	€ 4.940
▪ St.Jozefkerk + toren en pastorie	€ 10.978
▪ Doopsgezinde kerk	€ 2.350
▪ Stefanuskerk Noorddijk + toren	€ 4.932
▪ Kerk Engelbert	€ 2.568
▪ Kerk Dorkwerd + toren	€ 1.804
▪ Zuiderkerk, nog geen rijksbeschikking ontvangen	pm
▪ Synagoge, Folkingestraat	€ 3.632
▪ Pelstergasthuiskerk	€ 5.821

Bijdrage kerken in aanvulling op Brim totaal: **€ 81.065,- + PM**

5.2 Molens (alle RM)

Voor molens moet in het Brim een 6-jaren onderhoudsplan worden opgesteld (60% subsidie met max. bijdrage van € 30.000 over een periode van 6 jaar). Het Brim is voor molens gelukkig iets ruimhartiger dan de vorige rijks subsidieregeling, maar overigens is het maximum bedrag dat gesubsidieerd kan worden nog steeds erg laag. Omdat we de instandhouding van deze karakteristieke, maar economisch volstrekt onrendabele monumenten belangrijk vinden, verlenen we de molens een subsidie van 30%, gebaseerd op de Brim-subsidiebeschikking. Dientengevolge is de gemeentelijke bijdrage maximaal €15.000 (30% van € 50.000) over een periode van 6 jaar. Gemeentelijke bijdrage per jaar:

▪ Wilhelmina (Noorderhogebrug)	€ 2.500
▪ Jonge Held (richting Leegkerk)	€ 2.500
▪ Zuidwendinger (achter Hoogkerk)	€ 2.500
▪ Noordermolen (noordoost van Noorddijk)	€ 2.500
▪ 't Witte Lam (zuidwest van Zuidwolde)	€ 2.500

Bijdrage aan de 5 molens in aanvulling op rijksregeling Brim totaal **€ 12.500**

5.3 Kanjers

Het in 1996 gelanceerde gemeentelijke Kanjerplan is een groot succes geworden. Sindsdien zijn meer dan 50 grote monumentale gebouwen herbestemd. Het laatste project in dit kader, Watertoren-noord, opende in 2014 zijn deuren voor het publiek. Vanwege de bezuinigingen nemen we vooralsnog geen nieuwe kanjerprojecten in behandeling.

Wel is een nieuw kanjerachtig kanjerproject in beeld gekomen, Eemskanaal nz 48 (GM), Elevator Maatschappij Groningen (EMG). Dit roept de vraag op of we een vervolg op het kanjerplan moeten initiëren. Hierop komen we terug in de nieuwe erfgoednota. Het gemeentelijk monument is door de gemeente verkocht aan een particulier. De herstelwerkzaamheden zullen primair worden ondersteund door een laagrentende lening uit het gemeentelijke revolverend fonds (Swm). Bijdrage **PM**

5.4 Bijzondere gevallen (40% subsidie op subsidiabele kosten, al dan niet als financiering, ofwel in enkele als zodanig benoemde gevallen een eenmalig bedrag)

Bij de volgende projecten (zg. moeilijke gevallen) wordt per project toegelicht waarom er een (extra) financiële steun nodig is.

- De Wijert-noord (door het rijk aangewezen wederopbouwwijk)

De Wijert-noord is één van de 30 naoorlogse wijken die door het rijk is aangewezen als wijk van buitengewoon belang. In dat kader proberen wij samen met de corporaties en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de 'herkenbaarheid' van de kwaliteit van deze z.g. 'stempelwijk' bij de lopende wijkvernieuwing vast te houden. Het rijk heeft op onze aanvraag inmiddels 27.400 euro beschikbaar gesteld voor onderzoek. In aanvulling daarop zullen we in samenwerking met de Huismeesters ook nog een aanvraag indienen voor de realisering van een concreet project. Hiervoor is echter co-financiering nodig. Bijdrage: **PM**

- Goeman Borgesiuslaan 157 (GM)

Betreft bijzonder woonhuis ontworpen door kunstenaressen Caty van Oven-Hansen, dochter van Ploeg-kunstenaar Job Hansen. Bij de restauratie in 2008 zijn veel (bouwtechnische) problemen aangepakt en opgelost. De restauratie van twee grote voor Nederland unieke Piersonramen op

de verdieping is toen uitgesteld omdat er geen goede oplossing voor was. Met behulp van een 'beter verbeteren'-subsidie is enkele jaren geleden geprobeerd de problemen op te lossen. Dit is niet gelukt. Om te voorkomen dat ze geheel verloren gaan is in goed overleg met de eigenaar is nu besloten zoveel mogelijk terug te keren naar het oorspronkelijke concept. Dit is de uitkomst van een langdurig en tijdrovend proces met verschillende partijen. Bijdrage: € 5000

- Herstel rieten daken op boerderijen. Stadsweg 22 (GM) is een zeer beeldbepalende boerderij, genaamd de Leeuwenburg, gelegen ten noorden van het gelijknamige borgterrein waarop tot in het begin van de 18e eeuw de borg van de familie Lewe stond. De boerderij is in 1986 grondig gerenoveerd, waarbij het uiterlijke beeld in grote lijnen behouden bleef. De toestand rieten dak is al aantal jaren slecht, inmiddels is hierin een groot gat ontstaan. Hoewel de rietendaken-regeling vanwege de bezuinigingen is afgeschaft willen we hier een uitzondering maken omdat gebleken is dat de ontstane situatie niet zonder een subsidiebijdrage te doorbreken is. Bijdrage 40% subsidie, reservering: € 20.000

- Havenkranen (Ritsemalocatie). In opdracht van de gemeente wordt door het Groninger Monumenten Fonds (GMF) onderzoek gedaan naar de haalbaarheid van instandhouding, restauratie en herbestemming van dit markante erfgoed. Hiervan zijn mooie voorbeelden in het land bekend, o.a. in Harlingen en Amsterdam. Opties zijn herbestemming op de huidige locatie, als onderdeel van de ontwikkeling van het gebied, of terugplaatsing naar hun oorspronkelijke plek aan de Oosterhaven. De havenkranen kunnen vervolgens als GM beschermd worden. Bijdrage haalbaarheidsonderzoek en instandhouding € 10.000 + PM

- St. Jozefkerk, Maarschalkerweerdorgel (RM). Ondanks een restauratie van het orgel in 2005, waarbij tevens de speeltafel is gereviseerd, zijn er problemen met de bespeling van het orgel gebleven. Om de problemen op te lossen moeten opnieuw werkzaamheden worden uitgevoerd, die zijn begroot op ruim € 60.000. Het kerkbestuur stelt de helft hiervan beschikbaar uit eigen middelen en wil proberen de andere helft bijeenbrengen met donaties. Met een verzoek dienaangaande heeft zij zich tot de gemeente gewend. Bijdrage: € 5000

- Een stelpost voor aanschrijvingen

Om bij aanschrijving in het kader van de Woningwet te voorkomen dat bij een gedwongen "sober en doelmatig herstel" de cultuurhistorische waardevolle onderdelen het kind van de rekening worden, kan een bijdrage nodig zijn. Stelpost: PM

▪ Reservering bijdrage 'bijzondere-gevallen' totaal: € 40.000 + PM

5.5 Beter verbeteren (40% subsidie met max. van € 5000,- per eenheid)

De "Beter verbeteren-regeling" biedt eigenaren de mogelijkheid historisch waardevolle onderdelen van hun onroerend goed (glas in lood, roedenverdeling, dakkapellen, balkons, hekwerken, natuursteenwerk, kleurreconstructie, enz.) met behulp van een kleine subsidie zorgvuldig te herstellen. De regeling vormt voor velen een stimulans om af te zien van een goedkopere (verminkende) aanpak met bijvoorbeeld kunststof, trespas, en dergelijk materialen. De regeling is in de praktijk een succes. Enerzijds omdat hiermee vermindering van cultuurhistorische waarden kan worden voorkomen en het monumentale straatbeeld in stand gehouden kan worden, anderzijds omdat de regeling flexibel kan worden ingezet (stelpost in het programma met verantwoording aan het eind van het jaar). Hierdoor functioneert de regeling behalve als oliespuit ook af en toe ook als brandblusser en/of EHBO-doo's.

Bijdrage maximaal € 5000 per pand of eenheid. Reservering: € 50.000

5.6 Inwinnen externe adviezen

Bij de Rijksdienst was vroeger deskundigheid op velerlei gebied aanwezig op het gebied van de techniek van het restaureren, van bijvoorbeeld natuursteen, zoutuitslag, kleuronderzoek, conserveringsmethoden, enz. De veranderende opstelling van het rijk heeft ertoe geleid dat van deze technologische kennis, voor zover nog aanwezig, door gemeenten steeds minder gebruik kan worden gemaakt. Dit probleem lossen we op door onze eigen kennis op dergelijke gebieden waar mogelijk te vergroten. Soms moet deskundigheid hiervoor echter worden ingehuurd. Omdat deze kennis niet altijd direct in het belang van de opdrachtgever is (kan bijvoorbeeld ook als contra-expertise nodig zijn), kunnen deze kosten vaak niet bij de opdrachtgever worden neergelegd. Stelpost kosten: **€ 5.000**

5.7 Uitvoering onderhoudsleningen uit Stimuleringsfonds wonen & monumenten

De laagrentende onderhoudslening voor gemeentelijke monumenten is een succes. Om de lening voldoende aantrekkelijk te maken heeft u besloten dat alle bijkomende kosten voor rekening van de gemeente komen. Dit zijn de kosten van de bank (SVn) en die van de Monumentenwacht. Per af te sluiten (groot) onderhoudslening van ca € 25.000,- zijn deze kosten ca € 3500,-, bij een onderhoudslening van 1 a 2 euroton bedragen zij ca € 10.000,-. Voor dit bedrag inspecteert de Monumentenwacht het pand gedurende de gehele looptijd van de lening. De gemeentelijke bijdrage van ca 10% van de onderhoudskosten kan gezien worden als een subsidie op zorgvuldig onderhoud, vergelijkbaar met de fiscale aftrek bij van rijkswege beschermde monumenten. In verhouding tot het traditionele subsidiëren zijn het kleine bedragen, die in principe hetzelfde effect opleveren. Stelpost kosten: **€ 10.000**

5.8 Promotieel

▪ Organisatiekosten 29e Open Monumenten Dag (deels uitbesteed aan Gras)	€ 20.000
▪ Bijdrage aan 'Hervonden Stad', i.s.m. de stichting Monument en Materiaal uit te geven 21 ^e jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie	€ 15.000
▪ Stadsmonumentenborden, bestaan 25 jaar! Om dat te vieren uitbreiding met 13 naar 100 incl. onderhoud en actualisering (tekst, ontwerp en realisatie)	€ 10.000
▪ Folders maken tbv Richtlijnen Onroerend Erfgoed Groningen 2016 (ROEG)	€ 1.000
▪ Aanpassing website (agv introductie gemeentelijke 'kernwebsite')	€ 4.000
▪ Promotieel, onvoorzien	pm

Totaal promotieel: **€ 50.000 + pm**

5.9 Jaarlijkse bijdragen aan stichtingen en instellingen

▪ Stichting Oude Groninger Kerken	€ 318
▪ Stichting Groninger Landschap	€ 771
▪ Provinciale Groningse Oudheidkundige Commissie	€ 908
▪ Stichting de Groninger Poldermolens (vroeger Molenstichting Hunsingo)	€ 182
▪ Vereniging Hendrick de Keyser	€ 45
▪ Stichting Industrieel Erfgoed Noord-Nederland	€ 75
▪ Nederlandse Watertoren Stichting	€ 45

Jaarlijkse bijdragen aan stichtingen en instellingen, totaal ca **€ 2.500**

5.10 Kosten digitalisering en ontsluiting erfgoedinformatie

Cultuur Waarden Kaart (CWK)

De afgelopen decennia waren archeologie en bouwhistorie vooral gericht op ‘verantwoord opruimen’, d.w.z. door onderzoek- en documentatiewerkzaamheden uit te voeren bij de dagelijkse vernietiging van het bouw- en bodemarchief als gevolg van grondwerkzaamheden en bouw- en verbouwactiviteiten. Grote delen (binnen de gemeente ca 50%) hiervan, zijn inmiddels al dan niet verantwoord opgeruimd. Belangrijk is dat veel actiever zou moeten worden bewaard door middel van bescherming. Dit om de doodeenvoudige reden dat deze ongeschreven archieven anders binnen enkele generaties geheel zijn verdwenen. Daarom heeft uw raad in januari 2002 besloten tot een aanvullend inventariserend en waarderend onderzoek van cultuurhistorisch waardevolle elementen. Dit heeft gedurende de afgelopen jaren grotendeels plaatsgevonden en uiteindelijk geleid tot de aanwijzing van ruim 400 gebouwen, complexen en percelen binnen de gemeentegrenzen als gemeentelijk monument. Aan de aanwijzing van ca 250 ‘monument-light’ (exterieur bescherming) ten behoeve van een betere bescherming van de beeldkwaliteit in de binnenstad, in het kader van het recent vast gestelde nieuwe Bestemmingsplan Binnenstad, is vorig jaar afgerond.

In het vervolg op alle inventarisaties wordt gewerkt aan een zo goed mogelijke digitale ontsluiting van alle cultuurhistorische gegevens door middel van een Cultuurhistorische Waarden Kaart (CWK). De CWK is via internet te bekijken: www.groningen.nl/monumenten Naast de beschermde monumenten bestaat er een veelvoud van cultuurhistorisch waardevolle relictten waarvan de inhoudelijke en administratieve gegevens in de CWK moeten worden ondergebracht. Enerzijds ten behoeve van ontsluiting voor architecten, makelaars, eigenaren en geïnteresseerde burgers. Anderzijds gemeentelijk intern, bijvoorbeeld ten behoeve van stedenbouwkundige plannen en bestemmingsplannen, bouwtoezicht en het Klant Contact Centrum van de gemeente. De gemeente is het loket voor de burger en in dat kader zijn wij wettelijk verplicht informatie over monumenten en archeologie (begrenzings, regimes, etc) snel (digitaal) beschikbaar te hebben. Voor de archeologie betekent dit de geografische ontsluiting van meer dan duizend vindplaatsen. Voor de bovengrond gaat het om nog veel meer items. Eenmaal digitaal beschikbaar zijn de gegevens enerzijds goed locatiegebonden gearchiveerd en anderzijds voor iedereen raadpleegbaar en in te zetten ten behoeve van planvorming en planontwikkeling in de ruimtelijke ordening door overheden, bedrijfsleven en burgerij. Voor een belangrijk deel moeten we de CWK maken als gevolg van wettelijke taken (o.a. in 2018 van kracht wordende Omgevingswet). De bouw en de basisinvulling hebben we als project (deels) in de markt gezet. Hieraan wordt gewerkt. In 2015 is hiervoor al 148.500 euro aan verplichtingen aangegaan (zie bijlage 2), voor werkzaamheden die dit jaar worden uitgevoerd. Aangegane verplichtingen: €148.500

Daarnaast moeten er nog ca 80.000 documenten gescand worden, kosten € 50.000

Kosten voltooiing bouw CWK totaal: € 198.500

NB. Vanaf 2017 moet voor onderhoud, beheer en uitbouw van de CWK structurele capaciteit beschikbaar zijn, zowel inhoudelijk als automatisering technisch. Hiervoor is in principe budget gereserveerd binnen de extra 300.000 euro tbv wettelijke taken.

5.11 Kosten Bouwhistorisch onderzoek

Het gebouwde archief is het bovengrondse complement van het bodemarchief. Eigenlijk is de scheiding hiertussen ter hoogte van het maaiveld een willekeurige, immers oude gebouwen staan met hun fundamenteën in de grond en archeologen zijn vooral op zoek naar een beeld van wat ooit boven de grond stond. Voor het gebouwde archief geldt bij verbouw en sloop dezelfde onvermijdelijke destructie van unieke gegevens als bij het bodemarchief. Sinds 2000 voeren wij bouwhistorisch onderzoek uit en worden bij restauraties en verbouwingen de te verstoren delen zo goed mogelijk onderzocht en gedocumenteerd. Doel hiervan is enerzijds de kwaliteit van de planvorming en de realisatie van restauraties te verhogen en anderzijds (vergelijkbaar met de archeologie) te documenteren wat vernietigd wordt. Jaarlijks worden 25 a 30 restauratie- en verbouwprojecten bouwhistorisch begeleid. De resultaten hiervan worden gepubliceerd in 'Hervonden Stad', jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie in de gemeente Groningen.

Daarnaast loopt sinds 2002 het project 'bouwhistorische verkenningen binnenstad', een groot systematische onderzoek naar gebouwen met (uiterlijke) kenmerken van vóór 1850. Het onderzoek heeft een schat aan informatie opgeleverd over tot nu toe onbekende Middeleeuwse, 17^e en 18^e eeuwse bebouwing. De uitkomst heeft geleid tot de aanwijzing van ruim 150 oude casco's als gemeentelijk monument. De bouwhistorische informatie is in rapportvorm per pand beschikbaar en te downloaden vanuit de CWK. De informatie is onmisbaar gebleken voor zorgvuldige planvorming en de beoordeling van verbouwplannen. Van de in totaal ca 1300 panden die zeker ouder dan 1850 zijn, moeten er nog minder dan 200 worden verkend. Dit deels extern uit te voeren werk kost nog ca 100.000 euro. Daarnaast groeit het aantal panden waarbij alsnog het vermoeden is ontstaan dat ze ouder dan 1850 zijn. De uitwerking van de rapporten loopt daar overigens op achter. De afgelopen jaren heeft onze bouwhistoricus als gevolg van capaciteitsgebrek moeten bijspringen bij restauratieadviesing, waardoor weinig vordering is gemaakt. Naast het reguliere werk en het werk voor de CWK blijft er weinig tijd over om het project 'bouwhistorische verkenningen binnenstad' af te ronden. De verkenningen en het schrijven van de rapporten zal, afhankelijk van het beschikbare budget, op een lager pitje de komende jaren dus nog doorlopen.

Kosten project 'bouwhistorische verkenningen binnenstad':	€ 15.000
Kosten regulier bouwhistorisch onderzoek:	€ 10.000
Kosten bouwhistorisch onderzoek molen Wilhelmina	€ 7.500
Kosten bouwhistorisch onderzoek Museumbrug	€ 2.500

Kosten bouwhistorisch onderzoek totaal: **€ 35.000**

5.12 Groninger Monumenten Fonds

Het GMF NV is ruim 10 jaar geleden mede op initiatief van de gemeente opgericht om moeilijk rendabel te maken monumenten te verwerven, te herstellen, te revitaliseren, langdurig te exploiteren en in beheer te houden. Aanleiding hiervoor was de ervaring met het in 1996 door de raad vastgestelde gemeentelijke Kanjerplan, waarbij duidelijk was geworden dat voor bepaalde gebouwen moeilijk een commerciële ontwikkelaar te vinden was. Door de oprichting van GMF heeft de gemeente Groningen een voertuig gecreëerd dat mede vorm kon geven aan de uitvoering van het monumentale beleid van de gemeente. Recente projecten van het GMF waren de revitalisering van het Prinsenhof, Watertoren-noord, de dubbele bedrijfshal en het Reguleurshuis op het voormalige gasfabriekterrein.

Het GMF is een naamloze vennootschap. Het aandelenkapitaal is indertijd ingebracht door Lefier, Nijestee, Waterschap Noordzijlvest, TCN-SIG, de gemeente Veendam, Stichting

Libau, de Stichting Oude Groninger Kerken en de Jan Menze van Diepen Stichting. De gemeenten Groningen en Hoogezand-Sappemeer en de provincie Groningen zijn momenteel verbonden middels een achtergestelde lening aan het GMF.

Als voorbeeld voor het GMF diende het Amsterdamse Monumenten Fonds (AMF), dat inmiddels is gefuseerd met de NV Stadsherstel Amsterdam. Laatstgenoemde heeft in zijn inmiddels 50 jarige bestaan ruim 450 panden in de Amsterdamse binnenstad verworven en gerestaureerd en het beschikt inmiddels over een groot eigen vermogen.

Door toedoen van het aanscherpte rijksbeleid, dienen de woningbouwcorporaties Nijestee en Lefier hun aandelen in het GMF af te stoten. In het kader van de stedelijke afspraken met de beide woningbouwcorporaties, zijn de corporatieve aandelen door de gemeente overgenomen. Om verschillende redenen willen wij dat het GMF een krachtige partij wordt, die door groei van haar portefeuille in staat is om ook minder rendabele monumenten te restaureren, van een (nieuwe) functie te voorzien en langdurig te beheren. Voor de vergroting van de gemeentelijke deelname in het GMF is u vorig jaar een raadsvoorstel voorgelegd. Bijdrage om deze en andere kosten voor de groei en uitbouw van het GMF te dekken: **€ 50.000,-**

5.13 Onvoorzien algemeen **€ 20.000,-**

5.14 Stimuleringsfonds Wonen en Monumenten (Swm)

Uit dit revolverend fonds worden ondermeer laagrentende leningen verstrekt ten behoeve van de instandhouding van gemeentelijke monumenten. Nu de subsidiemiddelen zijn beperkt, wordt dit fonds steeds belangrijker voor de instandhouding van gemeentelijke monumenten. Dit jaar zijn er weer al 7 aanvragen ingediend. Daarom is het belangrijk dat als er aan het eind van het jaar in dit bestedings-programma budget overblijft, dit te storten in het Swm: **PM**

5.15 Samenvatting kostenposten bestedingsvoorstel 2016

Bijdrage kerken totaal:	€ 81.000	+	PM
Bijdrage 5 molens binnen de gemeentegrenzen totaal maximaal:	€ 12.500		
Reservering bijdrage gemeentelijke kanjers	€		PM
Reservering bijdrage 'probleem-gevallen' totaal:	€ 40.000	+	PM
Reservering bijdrage 'Beter verbeteren'	€ 50.000		
Reservering kosten inwinnen externe adviezen	€ 5.000		
Stelpost kosten onderhoudslening GM uit Swm	€ 10.000		
Kosten promotionele activiteiten totaal maximaal	€ 50.000	+	PM
Jaarlijkse bijdragen aan stichtingen en instellingen, totaal ca	€ 2.500		
Kosten voltooiing bouw Cultuurhistorische WaardenKaart	€ 198.500		
Kosten bouwhistorisch onderzoek en documentatie	€ 35.000		
Storting in Stimuleringsfonds wonen & monumenten			PM
Groninger Monumenten Fonds	€ 50.000		
Onvoorzien algemeen	€ 20.000		

Bestedingsvoorstel budget Monumenten 2016 totaal ca.: € 554.500 + PM

NB. Het beschikbare budget bedraagt € 200.000 + € 50.000 tbv het GMF.

In de loop van het jaar zal blijken welke delen van het totale programma gerealiseerd kunnen worden. Bij de realisatie van het programma gaan de opgenomen 'harde' verplichtingen (o.a. beschikkingen aan derden) voor op de overige projecten. Wat overblijft schuift door naar volgend jaar.